

Семенова Аліна Олегівна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)).
Наукові інтереси: історія української літератури кінця XIX – початку XX століття.

Анастасія Бесараб

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

МІФОМИСЛЕННЯ У ЛІРИЦІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню міфічних компонентів у творчості Олександра Олеся та їхнього впливу на формування поетичної мови та індивідуального стилю автора. Розглядаються поетичні зразки, у яких міфологічні образи використовуються для вираження філософських думок та власних переживань автора.

Ключові слова: міфологічні образи, система міфологем, персоніфікація, пантеїзм.

Annotation. The article is devoted to the study of mythical components in the work of Oleksandr Oles and their influence on the formation of the poetic language and individual style of the author. Poetic samples are considered, in which mythological images are used to express philosophical thoughts and the author's own experiences.

Keywords: mythological images, mythologem system, personification, pantheism.

Актуальність нашої статті зумовлена потребою в детальному аналізі образів-міфологем та визначення міфічних мотивів у поетичному космосі Олександра Олеся. Однією із перших спроб дослідження міфопоетичних

особливостей світогляду письменника, жанрової своєрідності його творів, рецепції традиційних сюжетів і образів, стильової специфіки поетичного, прозового і драматичного доробку Олександра Олеся стали статті Ірини Чернової. Слід звернути увагу й на доробок Л. Білецького, що спробував обґрунтувати пантеїстичну природу лірики Олександра Олеся.

Для розуміння основних рис поетики Олександра Олеся, особливо міфологічної поетики, суттєве значення мають особливості, методи та джерела формування світогляду автора. Український літературознавець Л. Білецький визначав світогляд Олександра Олеся, як «космічний пантеїзм», що виявлявся насамперед у символізації природних явищ, традиційному апофеозі українського світобачення: *«Безкраї зелено-цвітучі степи українські були тією колискою, що випестила таку красу, таку чарівну Олесеву пісню.... перший спів поета, то був гімн молитви цій природі, де в «в сонці купається поле», «в'ється над річкою мла...»* [Білецький 1923: 16-17].

Центральним образом у ліричній пантеїстиці Олександра Олеся постає земля – яка є першопричиною і стрижнем буття. У віршах *«Чого могла ти так боліти...»*, *«Жита! Пригадую...»*, *«Ридати хочеться, та сльози скам'яніли...»*, *«Хотів би я піти через ліси дрімучі»* автор величає цю стихію матір'ю, робить її об'єктом поклоніння та величання, ніби натякає, що в ній закодована пам'ять цілого народу: *«Прозрять колісь незрячі очі, / Страшного суду прийде час, / І вас земля приймать не схоче, / І пси одвернуться від вас!»* [Олесь 1964: 386].

Поряд із стихією землі постає й стихія води, вони існують в одному вимірі, світі, але між ними пролягає межа – берегова лінія. Олександр Олесь захоплювався мариністикою і стихія води була близькою до його душі. Особливе захоплення майстерно відтворено у ліричних віршах: *«Вічне море вічно ллеться»*, *«Я на камені над морем»*, *«Біг я далеко від смутку і горя»*, *«Над морем»*. 3

водяним потоком пов'язується відчуття безмежжя, плинності, динамізму. Через стихію води поет намагається збагнути закони руху взагалі, сенс людського буття. Зв'язок стихії води із землею відбувається через життєдайний дощ, або через хвилі [Чернова 2016: 235]. Цикл віршів про природу, зокрема про море задекларовано у збірці «В Криму»: *«Вічне море вічно летить, / Не спиняється й на мить, / То об скелі сірі б'ється, / То пісні свої шумить...»* [Олесь 1964: 80].

Часто Олександр Олесь не відступав від своїх пантеїстичних поглядів і вводив виразні персоніфікації сил природи, послуговувався фольклорними мотивами, які трансформовані в тонкі нюанси людських почуттів і настроїв, людського кохання, що в свою чергу знайшли своє місце в ліричній поемі «Щороку». Л. Білецький підкреслював пантеїстичну манеру поета та зауважував, що *«в такій символізації любові до Весни-України, Сонця й Вітру поет піднімається до космічного пантеїзму, у центрі якого Весна-Україна займає перше місце, і, з другого боку, в такій символізації любові до Весни, Сонця й Вітру є щось реально-живе...»* [Білецький 1923: 16].

Покрізь призму світоглядних чуттів Олександра Олеся варто зачепитися за те розуміння долі, яке впливає на вибудування сюжетів, формування образів і слововживання, об'єднуючись у досить змістовну міфологему долі. Її ж, у свою чергу, потрібно розглядати як за номінацією та впливами зв'язків із античною та слов'янською міфологією, так і за двома типами функцій: доля, яку треба знайти чи заслужити; доля як жереб; доля, яка припадає внаслідок розподілу [Чернова 1998: 20].

Перший приклад – міф, заснований на віруванні слов'ян про те, що доля постає у вигляді людини і легко відрізнити щастя від нещастя. Найявна міфологема знаходить своє місце у таких віршах Олександра Олеся, як: «Коли весна рожева прилетить», «В пурпурових шатах поле», «Раз в майову нічку». В останньому автор, підкреслюючи

двоєдиний характер цієї міфологеми, поєднує щасливу й гірку долю в образі дволикої богині, що постає старою жінкою з атрибутами-символами щастя й багатства: «... лаври і вінки, / Перли, діаманти, / Золота мішки» [Олесь 1964: 278].

Олександр Олесь також подає другий приклад – доля у вигляді Фортуни. Риса мінливості, несподіваних поворотів долі зумовлена особливостями жіночого характеру, якому за стереотипами приписано нелогічність поведінки, примхливість та непостійність. Одноійменна поезія Олесь «Фортуна» змальовує образ римської богині щастя та везіння, а атрибутом її постає колесо: «*Крутить колесо фортуна. / Кожний ставить свою долю / Діна, діна, діна, дуна...*» [Олесь 1990: 73].

Інші богині долі – Мойри, що плетуть нитками життя та обрубують їх, знайшли своє місце у драмі, присвяченій М. Лисенку «Золота нитка» [Чернова 1998: 21]. Це символічна оповідь про трьох Парок, що прядуть життя композитора: «*Декілька акордів, як бурних дихань вихору*» засвідчують народження генія. «*Перші пісні, радісні і наївні, як ранок на світанні*» – перші кроки дитини. Домінує в цьому творі авторське ставлення богинь долі до життя талановитої людини: коли вже чекає смерть і має обірватись остання нитка, стара Парка каже: «*Ні, рука моя не ріже!*», Середня наполягає: «*Нитку ріж... Труна готова...*», а Молода благає: «*Сестро, сестро, ще півслова! / Слухай, сестро, стільки в ньому / Звуків дивних, молодих!... / Дай потоку чарівному / До краплини вилить їх!*» [Олесь 1964: 290].

Не оминув поет і нашої давньої української міфології. Низка міфічних створінь (Лісовка, Лісовик, лісниці, Чугайстер, Русалка, Водяник, Мавка) зображена у поемах «На зелених горах», «Ніч на полонині» та «Над Дніпром» [Чернова 2016: 238]. Олександр Олесь уникає детальної психологічної характеристики, але наголошує на демонологічній сутності русалки, що губить живу душу:

«Андрію, Андрію! / За мною! Сюди! / Я висуну білу / Лілею з води. / І там, де цвістиме / Лілея моя, / Тебе у обійми / Чекатиму я...» [Олесь 1918: 49].

Можна зробити висновок, що поет вдало поєднував класичну міфологію з українською культурою, створюючи унікальну та оригінальну поетичну мову. Міфологічні образи та символи стали невід'ємною складовою творчості Олесья та сприяли поглибленню його філософсько-естетичних роздумів про людину та світ та поряд з цим – пентейстичній ідеології. Поет вдало поєднував свою манеру написання з античною та давньою українською міфологіями, возвеличував природні стихії у своїх віршах.

Література

1. Білецький Л. Олесь (з нагоди 20-літнього ювілею). Л. Білецький. *Нова Україна*. Прага, 1923. Ч. 12. С. 16–24.
2. Олесь О. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1964. 638 с.
3. Олесь О. Сатира. Твори в 2-х томах. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1. 959 с.
4. Олесь О. Твори. Видання 2-ге. Київ : Криниця, 1918. Т. 3. 148 с.
5. Чернова І. Міфологема долі у художньому просторі О. Олесья. *Слово і час*. 1998. №12. С. 19–21.
6. Чернова І. Пантеїзм як основа світогляду і поетики О. Олесья. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 67. С. 233–241.

Бесараб Анастасія Ігорівна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)).

Наукові інтереси – українська література початку ХХ століття.

Альона Підпалуок

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ ДРАМАТУРГІЇ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

Анотація: У статті розглядаються жанрові особливості драматургії Олександра Олеся, аналізуються стильові доміанти доробку драматурга, акцентується увага на тематичній різноманітності творчої спадщини. Жанрова класифікація творів здійснюється на основі загальноприйнятих у вітчизняному літературознавстві та власних визначень письменника.

Ключові слова: символізм, драматургія, жанр, стильова течія, символістська драма.

Annotation: The article examines the genre features of Oleksandr Oles' dramaturgy, analyzes the stylistic dominants of the writer's work, and focuses attention on the thematic diversity of his creative heritage. Genre classification of works is carried out on the basis of generally accepted in domestic literary studies and the writer's own definitions.

Keywords: symbolism, dramaturgy, genre, stylistic trend, symbolist drama.

Олександр Олесь – одна із неповторних постатей української літератури початку ХХ століття. Письменник, що по-особливому відчував слово, проникливо передавав настрої твору, заворожуючи сюжетом з першого рядка. Яскравий представник символізму, що стояв біля витоків формування «нової драми».

Актуальність. У своїй творчій спадщині письменник осмислює не типові для тогочасної епохи проблеми, урізноманітнює спектр тематики драматургії, удосконалює жанр української драматургії, під впливом європейських течій. Творчість письменника початку ХХ століття привертає увагу дослідників та читачів і сьогодні, що зумовлює переосмислення сюжетів крізь призму сучасного бачення.

Саме у драматургії, на думку сучасних дослідників, найяскравіше виявився індивідуальний стиль Олександра Олеся, що базується на єдності внутрішньої і зовнішньої форми, відбиває особливості розвитку української літератури початку ХХ століття. Визначальною особливістю цього періоду було те, що у художньому просторі митців співіснували твори з ознаками найрізноманітніших напрямків і течій. Тому стильова манера Олександра Олеся містить ознаки романтизму («Чари ночі»), сентименталізму («Дві хмароньки пливли кудись...», «У тім садку, де ми колись сиділи...»), реалізму («У Степана – рана, у труні – Марина»), авангардизму («Весна, Шенбрун і липові алеї...»), імпресіонізму («Довго хмарами небо покрите було...») і, насамперед, символізму [Чернова 2013:214].

Особливості символістської драми поета впливають із зацікавлень українським фольклором і міфологією, із виразної соціальної проблематики його творів. На думку О. Олійник, «митець оригінально поєднав тенденції західноєвропейського символізму з традиціями українського мистецтва» [Олійник 1994: 9]. Теми кохання («Над Дніпром», «Осінь», «Трагедія серця»), особи та її місця у суспільстві («По дорозі в Казку», «Злотна нитка»), декларації життєвих цінностей і розкриття феномену життя («Ганець життя») є провідними у драматургії Олександра Олеся. Одностайності щодо визначення жанрових форм драматичних творів письменника немає. У його творчому доробку виділяються такі жанрові утворення, як драматична

поема («Над Дніпром», «Ніч на полонині»), драматичні етюди («Злотна нитка», «По дорозі в Казку»), ліричні п'єси-одноактівки («Осінь», «Трагедія серця», «Тихого вечора»), прозові етюди («При світлі ватри», «На свій шлях»), сатирична одноактівка (шарж) «Патріот», сімейно-побутовий водевіль «Морока», політичний фарс «Буржуї», дума-п'єса «Хвесько Андібєр» та ін [Чернова 2013: 214].

Як зауважує Ю. Ковалів: «Така ряснота стильових вкраплень у тканину Олесевої лірики може спантеличити реципієнта, спонукати до неадекватного її сприйняття. Її домінантним ядром лишається символізм» [Чернова 2013: 214].

Символізм у творчості Олександра Олеся найвиразніше виявився в його драматичних творах. Символістська драматургія Олеся тематично поділяється на дві частини. У драмах першої групи сюжет побудований на перипетіях кохання чи спокутування. До цієї групи належить переважна більшість його п'єс – «Над Дніпром», «Трагедія серця», «Тихого вечора», «Осінь», «На свій шлях», «При світлі ватри», «Ніч на полонині». Друга група – це п'єси, присвячені суто філософським проблемам – таким, як розкриття сутності особи та визначення її місця в суспільстві й історії, визначення цінності життя та його найзагальніших сутнісних рис. Таких творів, власне, три – «По дорозі в Казку», «Золота нитка» й «Танець життя» [Боева 2017: 55].

Першу групу можна поділити на дві менші, які різняться за стильовими ознаками. До першої підгрупи відносимо дві драматичні поеми – «Над Дніпром» і «Ніч на полонині». Обидві ці драми характеризуються передусім тісним переплетенням стильових ознак романтизму й символізму. Побудовані вони за принципом міфологічного сприйняття дійсності та з використанням символічних образів-метафор, надприродні сили тут співіснують з реалістичними персонажами. Драматург залучає фольклорну образність і поетику в модерну сферу

світовідчування, де конфлікт «кохання – зрада» розв’язується ірраціональним способом. Друга підгрупа – це драматичні етюди, написані в стилі більш чи менш наближеному до «метерлінківського» символізму: «Трагедія серця», «Тихого вечора», «На свій шлях», «При світлі ватри», «Осінь». Це низка глибоко інтимних п’єс, можливо, навіть багато в чому автобіографічних. Для них характерні знеособлені персонажі та позачасове сприйняття дійсності. Головним їх мотивом є неадекватність почуттєвої сфери людини та реальної дійсності, що зумовлена невідвратною долею, неможливістю чистого, великого кохання в шлюбі, суперечність між коханням та вольовими початками особистості, між коханням та легендою, між мрією та дійсністю [Боева 2017: 56].

Дієвою ознакою міфотворчості Олександра Олеся є тяжіння до фольклорних жанрів, виникнення яких тісно пов’язане з міфом та ритуалом. У давній словесній культурі українського народу магії слова надавалося виключне значення, тому найдавніші тексти-шедеври (замовляння, голосіння, колискові, веснянки) складають один із могутніх пластів нашої національної культури. У творах Олександра Олеся фольклорні жанри стають органічними вкрапленнями в інші жанрові модули і характеризуються багатою поетикою. До сугестії замовляння вдається Русалка-ворожка з драми-феєрії «Над Дніпром», коли намагається завбачити природним катаклізмам – повені, і коли допомагає своїм посестрам стати невідомими для людей. Аналізуючи зміни, що відбуваються з дідом Дніпром, і намагаючись вплинути на нього, водяна чаклунка у формі риторичних запитань спочатку з’ясовує причину його стурбованості: *«Хто тебе розсердив, сивий, стогін хвиль чи береги?»*, а потім наказовою формою звертань починає впливати: *«Заспокойся, спи щасливий»* [Олесь 1990: 32]. За своїм призначенням, мовно-виражальними засобами і композиційно замовляння Олександра Олеся дуже близькі до народних [Чернова 2013: 213].

Тематика пейзажів Олександра Олеся широка. Є у нього степові, гірські, морські пейзажі, змалювання гаю, лісу, степу, міста. Особливою популярністю у поета користуються пейзажі відкритого простору: степу, поля, луку : *«Аж там десь, на верхів'ї, ми сядем відпочити і відти вгледимо на сотні миль цей ліс великий; побачимо, в яким напрямку йшли ми і де раніш блудили без дороги»* [Олесь 1990: 21]. Кольорова гама цих краєвидів золотисто-зелена, пурпурова. Більшість пейзажів, створених Олександром Олесем, є комбінованими. Вони являють собою переплетення різних ландшафтів із річним і добовим циклами, із статичними і динамічними виявами, із настроєвими характеристиками. Яскравість візії у цих творах доповнюється імпресією і експресією замальовки, акустичним супроводом у вигляді шуму хвиль, співу пташок, мелодії дзвіночків, грому і т.п. [Чернова 2013: 211].

У громадянському, соціальному плані трактуються роздуми про швидкоплинність життя, смерть, прожиті роки та ін., коли жаль не колишньої молодості, а нездійснених мрій і задумів, колишнього кохання. Соціальна мотивація переживань ліричного героя елегійних віршів Олександра Олеся супроводжується мотивами самотності, образами смутку і тиші, які породжують песимізм і зневіру («Коли ж над нами зійде сонце», «Щодня із прірв повзуть нові гадюки», «Надії всі поховані тобою»). Такий песимістичний настрій зумовлює розуміння марності зусиль людини, спрямований на боротьбу зі світовим злом [Чернова 2013: 213].

Отже, драматургічна спадщина Олександра Олеся репрезентована різними тематичними групами, що тісно переплітається із національними мотивами. Письменник адаптує нові стильові течії для їх бачення в національному контексті, чим розвиває жанр драматургії та виводить її на новий рівень. Поєднання тогочасної проблематики із народними віруваннями, що залишаються актуальними та

цікавлять читача сьогодні свідчить про високу майстерність митця.

Література

1. Боева Е. Ім'я як семантичний жест у символістській драматургії Олександра Олеся. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. № 64. Ч. II. С. 54–64.

2. Олійник О. Крізь шати повсякденності (Особливості символістської драми Олександра Олеся). *Слово і час*. 1994. С. 15–19.

3. Олександр Олесь драматичні твори в двох томах. Т. 2 / упоряд. Р. Радишевський. Київ : Дніпро, 1990. 683 с.

4. Чернова І. Жанрово-стильові домінанти творчості Олександра Олеся. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. № 1 (29). С. 211–215.

Підпалюк Альона Олександрівна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського спеціальність 014.01 Середня освіта Українська мова і література. **Наукові інтереси:** історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Ольга Бабин

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ МАЛОЇ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Анотація. В статті розглядаються особливості поетики малої прози В. Винниченка. Здійснено аналіз малої прози та акцентовано увагу на неореалістичному характері прози. Розглянуто способи зображення побуту та пейзажу у малій прозі Володимира Винниченка, проаналізовано розмаїття